

ΑΜΑΛΙΑ ΤΣΑΚΝΙΑ

1932-1984

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1984

ΑΜΑΛΙΑ ΤΣΑΚΝΙΑ, 1932-1984

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ

ΑΜΑΛΙΑ ΤΣΑΚΝΙΑ

1932-1984

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1984

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

Τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας Συγγραφέων συνῆλθε ἐκτάκτως μὲ τὴν εἶδηση τοῦ θανάτου τῆς ποιήτριας

ΑΜΑΛΙΑΣ ΤΣΑΚΝΙΑ

ἰδρυτικοῦ μέλους τῆς Ἑταιρείας, καὶ ἀποφάσισε ὁμόφωνα τὰ ἀκόλουθα:

- 1. Νὰ παρακολουθήσει τὴν κηδεία της.*
- 2. Νὰ καταθέσει λουλούδια στὸν τάφο της.*
- 3. Νὰ ὀργανώσει τὸ φιλολογικὸ της μνημόσυνο.*

Ἀθήνα, 16 Ἀπριλίου 1984

Σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση αὐτή, τὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο τῆς Ἀμαλίας Τσακνιά ἐγίνε τὴν Πέμπτη 7 Ἰουνίου 1984, ὥρα 8 μ.μ., στὴν Γκαλεριὶ «Ἔρα». Οἱ ὁμιλίαι τοῦ μνημοσύνου δημοσιεύονται σ' αὐτὸ τὸ τεῦχος, ποὺ τυπώθηκε μὲ δαπάνη φίλων τῆς Ἀμαλίας Τσακνιά.

ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ἡ Ἀμαλία Τσακνῖα γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1932 καὶ πέθανε, ὕστερα ἀπὸ ἐπώδυνη ἀρρώστια, στὶς 16 Ἀπριλίου 1984.

Τὸ 1950 ἀποφοίτησε ἀπὸ τὸ Ἀμερικανικὸ Κολέγιο Θηλέων. Ἦταν παντρεμένη καὶ εἶχε δύο παιδιά.

Στὰ γράμματα ἐμφανίστηκε τὸ 1973 μὲ τὴν «Κινέζικη ποίηση», μιὰ ἀνθολογία ποὺ τὴ δούλεψε καὶ τὴν ἐμπλούτισε συνεχῶς. Δημοσίευσε τὶς ἀκόλουθες ποιητικὲς συλλογές: «Τὸ δέντρο» (1977), «Ἀφύλαχτη διάβαση» (1978), «Τὸ μπαλκόνι» (1982) καί, λίγες μέρες πρὶν πεθάνει, τὴ συλλογὴ «Πρὶν ἀπὸ τὴν ὄχθη».

Τὸ μεταφραστικὸ της ἔργο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «Κινέζικη ποίηση», περιλαμβάνει τὶς συλλογὲς διηγημάτων («Ἀδέσποτα παιδιά») τῆς Τζόις Κάρολ Ὕουτς καὶ («Ὁ θεῖος μου ὁ Ἰούλιος») τοῦ Γκὼ ντὲ Μωπασάν, τὸ μυθιστόρημα «Οἰκογένεια» τοῦ Πὰ Κίν, τὶς νουβέλες («Ἡ ἀφήγηση ἑνὸς ναυαγοῦ») τοῦ Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες καὶ «Οἱ μεσήλικες» τῆς Σὲν Ρόνγκ, καθὼς καὶ τὸ θεατρικὸ ἔργο τοῦ Μίλαν Κούντερα («Ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ ἀφέντης του»).

Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΑΜΑΛΙΑΣ ΤΣΑΚΝΙΑ

Τώρα που είμαστε αναγκασμένοι να δοῦμε τὴν ποίηση τῆς Ἀμαλίας Τσακνιά σὰν ἓνα σῶμα τέχνης πού ἀποσπάστηκε, τελεσίδικα, ἀπὸ τὸ σῶμα ἐκείνης πού ὡς τώρα τὸ ἔτρεφε καὶ πού, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, θὰ κάνει τὴ δική του ἀποκλειστικά διαδρομὴ στὴ ζωὴ μας καὶ στὴ ζωὴ τῶν ἄλλων, τώρα λοιπὸν σκέφτομαι αὐτὴ τὴν ἐνότητα ὕφους καὶ ἤθους πού περιέλαβε μέσα της ὅλες τὶς συλλογὲς ποιημάτων τῆς Ἀμαλίας Τσακνιά.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα ποιήματα τοῦ *Δέντρον*, πού χρονολογούνται ἀπὸ τὸ 1969, ὡς ἐκεῖνα πού γράφτηκαν κάτω ἀπὸ τὴ σιὰ τοῦ προαισθήματος τῆς ἀπώλειας, ὁ γενικὸς τόνος παραμένει πάντοτε χαμηλός, συγκρατημένος, εἰρωνικὸς καὶ ποτὲ δηκτικὸς, ἐνῶ ἡ δραματικὴ αἴσθηση πού ἀπορρέει ἀπὸ τὴ σύγκρουση τῆς ἐπιθυμίας, τοῦ ὀνείρου, τῆς φαντασίας μὲ τὴν πραγματικότητα ἢ ἀπὸ τὴν ἀδυναμία νὰ συνυπάρξει τὸ ἀτομικὸ μὲ τὸ συλλογικὸ εἶναι, ἡ δραματικὴ αὐτὴ αἴσθηση ὑποβάλλεται καὶ προβάλλεται σιγὰ σιγὰ στὸ ποίημα τῆς Ἀμαλίας Τσακνιά. Στους πρώτους στίχους γίνεται ἀντιληπτὴ σὰν ἐπαναλαμβανόμενο μοτίβο, σὰν παλίρροια πού διαβρέχει σιγὰ σιγὰ ὅλες τὶς λέξεις, γιὰ νὰ κυριαρχήσει ὀλοκληρωτικὰ πρὸς τὸ τέλος τοῦ ποιήματος.

Ἄς δοῦμε γιὰ παράδειγμα τὴν «Κατεδάφιση» ἀπὸ τὴ συλλογὴ *Ἀφύλαχτη διάβαση*:

Δίπλα στο σπίτι μου κατεδαφίζεται ένας άνθρωπος.
Ἐγὼ δὲν βλέπω
δὲν ἀκούω
δὲν γνωρίζω τίποτα.

Κάποιος τὴ νύχτα θὰ μ' ἐπισκεφτεῖ
μὲ τὴν ἄνεση ἐκείνων ποὺ μπαινοβγαίνουν στὰ ὄνειρα
μὲ τὴν ἄγνοια ἐκείνων ποὺ παραβιάζουνε σύνορα
θὰ σέρνει σοβάδες καὶ σκόνη πηχτὴ
διατηρώντας ἀνέπαφη τὴν ὄψη.

Ἡ κατεδάφιση ὅλο προχωρεῖ.

Ἐκεῖνο τὸ σχοινὶ στοὶ πόδι μου ποιὸς θὰ τὸ κόψει.

Ὡστόσο, ἀπὸ *Τὸ δέντρο* (1977) ὡς τὸ *Πρὶν ἀπὸ τὴν ὄχθη* (1984), ἂν ἔχει κάτι ἀλλάξει, δὲν εἶναι βέβαια ἡ διαρκῆς καὶ ἀδιάλειπτη μεταμόρφωση σὲ ποίημα τοῦ ἀμετακίνητου συναισθήματος ὅτι ὁ συμβατικὸς κόσμος, ἡ πραγματικότητα, ὑπόκεινται σὲ μιὰ ἀσταμάτητη φθορά. Ὁ,τι ἔχει ἀλλάξει εἶναι ἴσως ἡ ἀρχιτεκτόνηση τοῦ ποιήματος· εἶναι ἡ ὀλοφάνερη, ἀπὸ συλλογὴ σὲ συλλογὴ, πρόθεση τῆς Ἀμαλίας Τσακνιᾶ νὰ ἀποχωριστεῖ τὰ λυρικά τονισμένα ἢ καμιὰ φορὰ ὑπερτονισμένα στοιχεῖα τῆς γλώσσας, νὰ ἐκφραστεῖ γειώνοντας τὴ συναισθηματικὴ θερμοκρασία τοῦ ποιήματος, γιατί ἔτσι τὸ «ἐγὼ» βρίσκει περισσότερες ὑποδοχὲς στοὶ «ἐμεῖς».

Μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὑποθετικὴ πρόθεση ἐρμηνεύουμε

τὴν ὄλο καὶ περισσότερο ἐντεινόμενη καθαρή τῶν ποιημάτων τῆς ἀπὸ λέξεις, εἰκόνες, στίχους, ποὺ τὰ καθιστοῦσαν πρὶν ἀδιαπέραστα καὶ ποὺ τώρα τὰ βλέπουμε νὰ γίνονται διάφανα, εὐπλαστα, γνώριμα καὶ ἀναγνωρίσιμα ὡς βαθιὰ μέσα, στὸν ἴδιο τους τὸν ἴστό. Στὶς δυὸ τελευταῖες συλλογές ποιημάτων τῆς νομίζω ὅτι, κατὰ κύριο λόγο, ἡ Ἀμαλία Τσακνιᾶ εἶχε φτάσει στὸ σημεῖο συγκερασμοῦ τῆς λιτῆς ἀλλὰ καὶ πιὸ εὐθύβολης ἔκφρασης καὶ τῆς στοχαστικῆς παρατήρησης. Κατονόμαζε ὅλα τὰ πράγματα μὲ τὸ ὄνομά τους, δείχνοντας παράξενα ἐξοικειωμένη μὲ τὸ ἀβέβαιο, τὸ ἄγνωστο, μὲ τὴν ἀθέατη πλευρὰ τοῦ πραγματικοῦ. Ἴσως ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐξοικείωση νὰ ἀντλοῦσε καὶ τὴν εὐστοχη χρῆση τοῦ εἰρωνικοῦ λόγου, τὸν συχνὰ ἀπαράμιλλο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ναρκοθετοῦσε τὴ συμβατικὴ πραγματικότητα. Παράδειγμα τὸ ποίημα «Σχολαστικότης», ἀπὸ τὴ συλλογὴ *Πρὶν ἀπὸ τὴν ὄχθη*:

*Εἶχε τὴ φήμη τοῦ μεθοδικοῦ
τοῦ νοικοκύρη ποὺ τοποθετεῖ
σχολαστικὰ τὸ κάθε πρᾶγμα στὴ θέση του.
Ἀλλὰ σὰν ἦρθε τὸ τέλος
δυσκολεύτηκαν νὰ τὸν βγάλουν ἔξω.
Μιὰ μεγάλη βαριὰ ντουλάπα
ἔφραζε τὴν εἴσοδο τοῦ δωματίου.*

Ἀκολουθώντας τὸ ὑπόδειγμά τῆς, ὅταν πολλὲς φορές ἔκλεινε τὸ ποίημα μὲ τὸν ἀρχικὸ στίχο, λέω πῶς σκέ-

φτομαι για μιὰ φορά ἀκόμα αὐτὴ τὴν ἐνότητα ὕφους καὶ
ἤθους (γιαὶ πόσους ἀπὸ τοὺς ποιητὲς μας θὰ μπορούσαμε
νὰ τὸ ποῦμε;) ποὺ περιέλαβε μέσα της τὸ σῶμα τῆς ποι-
ησης τῆς Ἀμαλίας Τσακνιᾶ.

ΑΛΕΞΗΣ ΖΗΡΑΣ

ΟΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ

Ἡ λογοτεχνική παρουσία τῆς Ἀμαλίας Τσακνιά (ἂν στηριχτοῦμε στὴν ἐργογραφία της) ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ 1973 ὡς τὸ 1984, δώδεκα χρόνια δηλαδή, ὅπου κυκλοφοροῦν τέσσερις ποιητικὲς συλλογές καὶ ἕξι μεταφράσεις (δὲν ὑπολογίζω τὸ θεατρικὸ τοῦ Μιλὰν Κούντερα *Ὁ Ἰάκωβος κι ὁ ἀφέντης του*, πού εἶναι ἀνέκδοτο ἀλλὰ τελειωμένο).

Γιὰ κάποιον πού δὲν γνώρισε τὴν Ἀμαλία Τσακνιά, θὰ μπορούσε νὰ τεθεῖ τὸ ἐρώτημα: ποιήτρια ἢ μεταφράστρια; Γιὰ μᾶς πού τὴ γνωρίσαμε, δὲν ὑπάρχει ἀμβολία πὼς πρόκειται γιὰ ποιήτρια. Μποροῦμε ὅμως ν' ἀναρωτηθοῦμε τί ἐπιδράσεις ἄφησαν οἱ μεταφράσεις της στὸ ποιητικὸ της ἔργο.

* * *

Ἡ Ἀμαλία Τσακνιά μετάφρασε ἀπὸ γαλλικὰ καὶ ἀγγλικὰ. Κείμενα γραμμένα σὲ αὐτὲς τὲς γλῶσσες ἢ κείμενα μεταφρασμένα σὲ αὐτὲς τὲς γλῶσσες. Γι' αὐτὲς τὲς μεταφράσεις τῶν μεταφράσεων κατέφυγε σὲ παραβολὲς μὲ τὸ πρωτότυπο ἢ σὲ διευκρινίσεις πάνω στὸ πρωτότυπο, πράγμα πού, ὅπως σημειώνει ἡ ἴδια, τῆς ἐπέτρεπε νὰ «ὀσφρανθεῖ» τὸ ἄγνωστο πρωτότυπο.

Οἱ μεταφράσεις αὐτὲς ἀφοροῦν ἔργα παλιότερων συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ συγχρόνων μας, γνωστῶν καὶ ἀ-

γνώστων. Σὲ κάθε περίπτωση ὅμως —δὲν διστάζω νὰ τὸ πῶ— ἡ Ἀμαλία Τσακνιᾶ ἐκόμισε μιὰν ἄλλη ματιὰ, μιὰν ἄλλη αἴσθησι τοῦ κειμένου.

Γιὰ νὰ γίνω πιὸ σαφής, θὰ ἤθελα νὰ σταθῶ στὴν ἐπιλογή διηγημάτων τοῦ Γκὺ ντὲ Μωπασάν, ποὺ μὲ τὸν τίτλο *Ὁ θεῖος μου ὁ Ἰούλιος* κυκλοφόρησε τὸ 1982. Πρόκειται γιὰ πρωτότυπη ἐργασία, ὄχι μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἐπιλογῆς διηγημάτων ποὺ δὲν εἶχαν μεταφραστεῖ στὸ παρελθόν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια τέτοιας ἐπιλογῆς ὥστε ν' ἀντικατοπτρίζεται τὸ συνολικὸ ἔργο τοῦ συγγραφέα. Θεωροῦμε τὸν Γκὺ ντὲ Μωπασάν ἐρωτικὸ συγγραφέα. Ἡ Ἀμαλία Τσακνιᾶ θέλησε ν' ἀποκαταστήσει τὸν συγγραφέα μὲ τίς κοινωνικὲς, πολιτικὲς καὶ ἀντιμιλιταριστικὲς ἀπόψεις, ποὺ διακωμώδησε, μὲ μέτρο κι αἰχμηρότητα, τὸν μικροαστισμὸ τῆς ἐποχῆς του.

Νομίζω πὼς μιὰ τέτοια ἀποκατάστασι εἶναι σημαντικὴ, ὅταν πρόκειται γιὰ γνωστὸ συγγραφέα. Γιὰ τὴν ἀποφυγὴ παρόμοιων παρεξηγήσεων, ἡ παρουσίασι ἑνὸς ἄγνωστου συγγραφέα πρέπει νὰ γίνεταί μὲ προσοχή, σεμνότητα καὶ πειθώ. Τέτοιο παράδειγμα εἶναι ἡ Ἀμερικανίδα Τζόις Κάρολ Ὅουτς, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὰ διηγήματα ἡ Ἀμαλία Τσακνιᾶ ἔφτιαξε τὴ συλλογὴ *Ἀδέσποτα παιδιὰ*. Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ πῶ πὼς ἡ ἐπιλογὴ εἶναι τόσο ὑποδειγματικὴ ὥστε, γιὰ νὰ ἔχουμε ἀποψη γι' αὐτὴ τὴ συγγραφέα, δὲν χρειάζεται πιὰ νὰ μεταφράσει τίποτα δικό της κανεὶς ἄλλος.

Κι ἐκεῖ ὅμως ὅπου πρόκειται γι' αὐτοτελὴ ἔργα, ἡ Ἀμαλία Τσακνιᾶ δὲν ὑπέκυψε στὴν ἀθλιότητα ποὺ ἀ-

παιτοῦν οἱ μεταφράσεις γιά συγγραφεῖς πού εἶναι στή μόδα ἢ ἔχουν πέραση. "Ολοὶ ξέρουμε τί ἔγινε στόν τόπο μας μέ τὰ ἔργα τοῦ Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες. "Όταν ἡ Ἀμαλία Τσακνιά μεταφράζει τήν Ἀφήγηση ἑνός ναυγοῦ (1983) τοῦ Γκαρσία Μάρκες ἔχουμε τή βεβαιότητα ὅτι κρατᾶμε στό χέρι μας μιὰ τίμια δουλειά.

Σέ ἄλλους τόπους, ἀποτελεῖ κοινοτοπία νά χαρακτηρίζεται τίμια δουλειά μιὰ μετάφραση. Ἐμεῖς ξέρουμε πόσο μετράει αὐτή ἡ τιμιότητα στόν τόπο μας, ὅπου μᾶς ζώνει ἡ προχειρότητα, ἡ ἀμάθεια κι ἡ ἔλλειψη στοιχειωδῶν ἀρχῶν. Ἄν λοιπόν γιά ἕναν τίμιον ἄνθρωπο, ὅπως ἦταν ἡ Ἀμαλία Τσακνιά, ἡ τίμια δουλειά ἀποτελοῦσε τὸ πρῶτιστο μέλημα, καὶ συνεπῶς δὲν εἶναι πράγμα γιά συζήτηση, τότε πρέπει νά ὑπογραμμίσω πῶς γιά τήν Ἀμαλία Τσακνιά ἡ σωστή μετάφραση συνοδεύεται ἀπὸ μιὰν ἄποψη γιά τή μετάφραση.

Πουθενά αὐτὴ ἡ ἄποψη δὲν φαίνεται καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι στίς μεταφράσεις τῆς κινέζικων κειμένων. Ἀφήνω στήν ἄκρη τὸ ἔργο τοῦ Πά Κιν *Οἰκογένεια* (1983) ἢ τῆς Σὲν Ρόνγκ *Οἱ μεσήλικες* (ὑπὸ ἔκδοση). Ἀναφέρομαι στήν ἀνθολογία τῆς *Κινέζικης ποίησης*, πού σὲ ὀριστική περίπου μορφή κυκλοφορεῖ γιά πρώτη φορά τὸ 1973.

* * *

Εἶπα στήν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς παρουσίας πῶς στὰ δώδεκα χρόνια τῆς παρουσίας τῆς Ἀμαλίας Τσακνιά μαζεύονται ἕντεκα βιβλία (πρωτότυπα καὶ μεταφράσεις). Αὐτὸ εἶναι τὸ ὄρατὸ μέρος. Τὸ ἄόρατο εἶναι ἡ προετοιμα-

σία αὐτῆς τῆς παραγωγῆς. Καὶ νομίζω πὼς ὅλα ξεκινουῦν ἀπὸ αὐτῆ τὴν κινέζικη ποίηση. "Ὅλα ξεκινουῦν τὸ 1952 ἢ 1953, ὅπου στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ἐπιπέτου Μελαχρινοῦ τυπώνεται ἡ πρώτη ἔκδοση τῆς ἀνθολογίας. Πρόκειται γιὰ ἕναν πυρήνα, πὺ μεθοδικὰ διευρύνεται, ὡς τὸ 1973, ὅποτε κυκλοφορεῖ «γιὰ λογαριασμὸ τῆς μεταφράστριάς» μιὰ ἐκτενέστερη ἐπιλογή, πὺ κι αὐτή, στὴν τρίτη καὶ τελικὴ ἔκδοση, ἐμπλουτίζεται μ' ἕναν σαφὴ καὶ περιεκτικὸ πρόλογο καὶ νέες μεταφράσεις. Δὲν μπορῶ νὰ μὴν ὑποκύψω στὸν πειρασμὸ καὶ νὰ μὴν ἀναφέρω πὼς —κατὰ τὴ γνώμη μου— ἡ ποίηση τῆς Ἀμαλίας Τσακνιᾶ ἔχει χαρακτηριστικά, πὺ ἡ ἴδια βρῆκε κι ἀναφέρει γιὰ τοὺς Κινέζους ποιητῆς (σταθερὴ ἐπανάληψη θελκτικῶν καὶ ὑπαινικτικῶν συμβόλων, πίστη μέσα στὴ δοκιμασία, ματαιότητα τῶν πραγμάτων, κτλ. — βλ. σελ. 21), αὐτὸ ὅμως εἶναι ἄλλο θέμα.

Ἐκεῖνο πὺ θέλω ὡστόσο νὰ ὑπογραμμίσω, εἶναι πὼς ἡ Ἀμαλία Τσακνιᾶ πρόσφερε μιὰν ἀνέλπιστη ὑπηρεσία στὴν κινέζικη ποίηση. Οἱ ἀναζητήσεις της καὶ ἡ βιβλιογραφία πὺ μελέτησε τὴν ὁδήγησαν σὲ μιὰ κωδικοποίηση τῆς κινέζικης ποίησης, πράγμα πὺ οἱ ἴδιοι οἱ Κινέζοι δὲν τὸ ἔχουν κάμει ἀκόμα. Δὲν ξέρω ἂν ἡ χρονολογικὴ τοποθέτηση καὶ ἡ ἐπιλογή πὺ ἀποδεικνύει τὴν κοινότητα τῶν θεμάτων εἶναι στοιχεῖα ἀρκετὰ γιὰ νὰ μιλήσουμε γιὰ κωδικοποίηση. Τὸ γεγονός πάντως παραμένει ὅτι αὐτὴ ἡ κωδικοποίηση ἐπιβεβαιώνει τὴν ἄποψη κι ἐνισχύει τὴν τιμιότητα. Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολικὸ ἂν ἔλεγα πὼς στὴ διεθνή βιβλιογραφία, αὐτὴ ἡ ἐρ-

γασία τῆς Ἀμαλίας Τσακνιᾶ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν κινέζικη ποίηση.

* * *

Μὲ ὅσα εἶπα, δὲν θέλω νὰ κολακεύσω τὴ μνήμη μιᾶς γυναίκας ποὺ ἔτυχε νὰ τὴ γνωρίσω καὶ μὲ τὴν ὁποία συνεργάστηκα. Θέλω νὰ πῶ ὅτι γύρω μας γίνονται, ἀθόρυβα καὶ σεμνά, προσπάθειες σημαντικές, ποὺ μᾶς ἀφήνουν μιὰ στενοχώρια ὅταν διακόπτονται ἀπὸ ἓναν ἀδόκητο θάνατο.

Ἡ Ἀμαλία Τσακνιᾶ μὲ βοήθησε νὰ καταλάβω τὴ μεταφραστικὴ εὐθύνη, καὶ θὰ θυμᾶμαι πάντα μὲ ἀγάπη τὰ τηλεφωνήματα καὶ τὶς συναντήσεις γιὰ κάποιο πρόβλημα ἀπόδοσης ἢ γιὰ κάποιον γενικότερο ἔλεγχο τῆς μετάφρασης. Οἱ ὑποδείξεις γιὰ διόρθωση ἢ βελτίωση μιᾶς ἀπόδοσης ἦταν πάντα καλοδεχούμενες γιὰ τὴν Ἀμαλία. Δὲν ξεχνᾶω ὅμως τὴ χαρὰ τῆς ὅταν βρισκόταν λύση σὲ κάτι ποὺ τὴ βασάνιζε ἢ ποὺ ἡ ἴδια δὲν εἶχε καταφέρει νὰ βρεῖ μέσ' ἀπὸ λεξικά, μέσ' ἀπὸ βιβλία καὶ συγκρίσεις. Ἡ Ἀμαλία δὲν δίστασε νὰ καταφύγει στὴν Κινέζικη Πρεσβεία τῆς Ἀθήνας, ὥστε ν' ἀποδώσει ὀνόματα προσώπων καὶ χώρων κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο, ἰδιαίτερα στὶς περιπτώσεις τῶν τελευταίων τῆς μεταφράσεων (Πὰ Κίν, Σὲν Ρόνγκ). Θὰ μοῦ πεῖτε ἴσως πὼς αὐτὰ εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ μιὰ σωστὴ μετάφραση. Τὸ ἴδιο λέω κι ἐγώ: λέω πὼς ἡ Ἀμαλία ἦταν μιὰ σωστὴ μεταφράστρια.

Ἐζῆσε δίπλα στὸν ἀγαπητό μας Σπύρο, ποὺ οἱ δικές

του μεταφράσεις είναι άλλο παράδειγμα τιμιότητας. Νά μοῦ ἐπιτρέψει ὅμως νά πῶ πῶς, ἂν ὁ ἴδιος τὴν ὥθησε νά ἐνστερνιστεῖ τὴν ἀνάγκη τῆς καθαρῆς δουλειᾶς, διδάχτηκε ὅπωςδήποτε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ὑπομονή, τὴν ἐπιμονή, τὴν ἄγνοια ποὺ δὲν φοβᾶται νά ὁμολογήσει τὴ φύση της, τὴν ἀναζήτηση, τὴν ἀναγνώριση τῆς μάθησης καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς προσπάθειας.

Τὴν ἀποχαιρετῶ λοιπόν, ὅπως ἡ ἴδια θὰ διάλεγε νά μᾶς ἀποχαιρετήσῃ, μ' ἐτούτους τοὺς στίχους τοῦ Λι Τάι-Πό:

*Μὲ τὴ γαλάζια γραμμὴ τῶν βουνῶν στὰ βορρῶν
καὶ στὴν Ἀνατολὴ μιὰ νερένια λευκὴ καμπύλη,
ἐδῶ θὰ χωριστοῦμε. Στὸ μακρὸ ταξίδι μου
θά'μαι σὰ νερολούλουδο ξεριζωμένο.
Μ' ἓνα πλεούμενο σύννεφο θὰ σοῦ στέλνω τὴν
ἔγνοια μου,
κι ἐσὺ τὸ δειλινὸ νὰ μὲ θυμᾶσαι.
...Κοινοῦμε τὰ χέρια μας γι' ἀποχαιρετισμό,
καὶ τ' ἄλογό μου βιάζεται νὰ ξεκινήσει.*

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΔΡΑΚΟΝΤΑΕΙΔΗΣ

Η ΑΜΑΛΙΑ

Κάποιος άλλος ίσως θα ήταν πιό κατάλληλος νά μιλήσει για τήν Ἀμαλία. Κάποιος πού θα τήν εἶχε γνωρίσει στή στοχαστική κι εὐαίσθητη νιότη της· ἢ κάποιος στὸν ὀποῖο ἡ Ἀμαλία θα μιλοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό της.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ μᾶς, τήν Ἀμαλία τήν κρατᾶμε στὸ νοῦ μας σὰν μιὰ σιωπηλή, διακριτικὴ παρουσία. Τὴ σιωπὴ της ὅμως τήν ἀκούγαμε, κάποτε ἐκκωφαντικά· ἀκούγαμε, ἂν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ πεῖ —ἀλλὰ εἶναι ἀλήθεια— ἀκούγαμε τὸ βλέμμα της, πού θαρρῶ πὼς ἔχει μείνει σφραγίδα στὰ πράγματα γύρω μας, σὰν τὸ ἀποτύπωμα πάνω στὸ μαντίλι τῆς Ἀγίας Βερονίκης.

Ἔσπου κάποτε ἡ σιωπὴ αὐτὴ, τόσο γεμάτη ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ τῆς Ἀμαλίας, ἔγινε λόγος. Διακριτικὰ πάντα κι ἀλαφροπερπάτητα, λόγος δάνειος στὴν ἀρχή· λόγος ποιότητας, ὥστόσο. Θυμᾶμαι ὅταν πρωτοέπιασα στὰ χέρια μου τὴν *Κινέζικη ποίηση*, εἶπα στὸ Σπύρο: «Ποῦ τὸν ἔκρυβες τόσον καιρὸ αὐτὸν τὸ μενεξέ;» Κοινότυπη παρομοίωση —ἡ κοινοτυπία ἔχει κάποτε τὴν ἀλήθεια της. Ὅταν ἦρθε *Τὸ δέντρο*, ἡ πρώτη ποιητικὴ της συλλογή, ἀρχίσαμε νὰ γνωρίζουμε πραγματικά τὴν Ἀμαλία. Ἦταν ἡ τρυφερὴ Ἀμαλία τῆς καθημερινῆς ζωῆς —ἐκ πρώτης ὄψεως μοναχά. Εἶχε μιὰν ἄλλη διάσταση, πού θα τήν ἔλεγα τραγικὴ. «Ἡ θλίψη ἔχει τὸ πρόσωπο σημαδεμένο» (ὅπως λέει ἡ ἴδια σ' ἓνα

ποίημα τῆς δεύτερης συλλογῆς τῆς Ἀφύλαχτη διά-
βαση).

Ἡ θλίψη ἔχει τὸ πρόσωπο σημαδεμένο
γι' αὐτὸ κυκλοφορεῖ μὲ δυσκολία
πάντα φορεῖ ἓνα σφιχτὸ μαντίλι
μακριὰ ἀπ' τὰ φῶτα
τοὺς μεγάλους δρόμους
γι' αὐτὸ μόλις μπορέσει νὰ ξεφύγει
θὰ τρέξει σὰν πουλὶ κνηνημένο
σὲ κάποιο πάρκο σιωπηλὸ
μονάχη
κι ἐκεῖ θὰ βγάλει τὸ μαντίλι
θ' ἀνασάνει
ὥραία μὲς στὰ ξέπλεκα μαλλιά της
ὥραία μὲ τὸ πρόσωπο σημαδεμένο.

Ἡ Ἀμαλία εἶχε πιά μπορέσει ν' ἀρθρώσει «τὰ λό-
για πού στοιβάζονταν μέσα της», ὅπως εἶπε ἓνας ἄλλος
ποιητής, καὶ ν' ἀναδυθεῖ μὲ τὴν ἔκφραση μέσ' ἀπὸ τὸ
τραγικὸ σκοτάδι πού ἔλοι κρύβουμε μέσα μας, ἀλλὰ πού
σ' ἓναν ἄνθρωπο μὲ τὴν εὐαισθησία της γίνεται ἀσήμω-
το βάρος. «Σὰν τὰ δακτυλικά ἀποτυπώματα ἢ ποίηση
τοῦ καθενός.» Ὁ στίχος εἶναι δικός της. Κι ἂν μελετή-
σουμε αὐτὰ τὰ δακτυλικά της ἀποτυπώματα, θὰ βροῦμε
κάτι πού καὶ σὲ ἄλλους ποιητὲς μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἐπα-
ληθεύσει. Πόσο τὴ μοίρα τὴν προσδιορισμένη (μοίρα
πού ἴσως ἔχει καταγραφεῖ πρὶν ἀπὸ τὴ γέννηση στοῦ

καθενός τὰ γονίδια), πόσο μπορεί ὁ ποιητής νὰ τὴν ἔχει ψυχανεμιστεῖ πρὶν ὄχι μόνον οἱ ἄλλοι, παρὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα του τὴ γνωρίσει:

*Ἐμεῖς ὀλιγοροῦμε κι ἀπαντέχουμε
τὰ περιθώρια ὄλο καὶ στενεύουν
φεύγει ἀπ' τὴν πίσω πόρτα ὁ καιρὸς
ἢ μέρα θὰ μικραίνει ἀπὸ δῶ κι ἐμπρὸς
κι ἢ νύχτα θὰ ῥθει ἐφιαλτική, ἀδυσώπητη.*

Αὐτὰ τὰ ἔγραφε ἡ Ἀμαλία τὸ 1976, σὲ «ἀνύποπτο χρόνο» (ἀνύποπτο ἀλήθεια;).

Θὰ ἤθελα ν' ἀκούσετε ἀκόμα τὸ σπαραχτικὸ στὴ λιτότητά του τελευταῖο ποίημα τῆς συλλογῆς *Τὸ μπαλκόνι*, τοῦ 1982, ὅπου ἡ σκοτεινὴ προφητεία ἔχει πάρει ἐντελῶς συγκεκριμένη μορφή — ὁ θάνατος κι ἡ ἀγάπη ἀξεδιάλυτα δεμένα καὶ ἀτεγκτα στὴ βεβαιότητά τους:

*Μιὰ μέρα ὁ Ἄγγελος Κυρίου θὰ ῥθει σὲ μιὰ *Yamaha*
θὰ σταθεῖ ἐκεῖ μὲ τὰ μαῦρα γυαλιὰ τὸ κράνος νὰ φω-
σφορίζει στὸν ἥλιο
ἢ μηχανὴ θὰ μονγκρίζει θὰ κλειδώσω καλὰ τὴν ἐξώ-
πορτα
σαλτάροντας στὸ πίσω κάθισμα σὰν κοριτσάκι, χωρὶς
ἀποσκευές
θὰ περάσω τὰ χέρια σφιχτὰ γύρω στὸ ἄτρωτο πυρω-
μένο κορμὶ
κάτω ἀπ' τὸ πέτσινο σακάκι*

κι ἐκεῖ θὰ σὲ ξεχάσω

σὲ μιὰ στιγμή

μὲ τὸ πρῶτο ἀγκάλιασμα

γιὰ πρώτη καὶ τελευταία φορὰ

θὰ σὲ ξεχάσω.

“Ἐνα χρόνο περίπου μετὰ ἀπ’ αὐτὴ τὴ συλλογὴ ἀρχίζει γιὰ τὴν Ἀμαλία ἡ ἀντίστροφη μέτρηση. Γιὰ μερικούς ἀνθρώπους, ἡ ἀρρώστια καὶ ἡ βέβαιη ἐξέλιξή της εἶναι μιὰ ἔκλαμψη καὶ σημαδεύει μιὰ μεταστροφή. Γιὰ τὴν Ἀμαλία αἰσθάνεσαι πὼς ἦταν ἡ συνέχεια τῆς πορείας της· πορεία πρὸς τὸ σκοτάδι ποῦ ἔγινε φῶς, συμπύκνωση καὶ κορύφωση τῆς ὡς τότε ζωῆς της.

“Ὅσοι τὴ βλέπαμε ἢ τὴ σκεπτόμαστε, κεῖνο τὸν μικρὸ χρόνο ποῦ κράτησε ἡ ἀρρώστια της, ἀναρωτιόμαστε: Ἐέρει; Τώρα δὲν ἀμφιβάλλουμε ὅτι ἤξερε. Μᾶς τὸ εἶπε μὲ τὸ μόνον τρόπο ποῦ ἐκείνη μπορούσε νὰ μιλήσει: μὲ τὸν ἕμμεσο καὶ τελεσίδικον τρόπο ποῦ δὲν ἐπιδέχεται ἀμφιβολία οὔτε ὅμως καὶ ἀπάντηση:

Ἀλλάζουν κώδικα γιὰ λόγους ἀσφαλείας.

Κανένα μήνυμα δὲν μοῦ ξεφεύγει.

“Ἦξερε, ὑπέφερε κι ἐργαζόταν. Μέσα στὸ διάστημα τῆς ὀδύνης της, μέσα σ’ ἕνα χρόνο δηλαδή, μετάφρασε δυὸ βιβλία καὶ τελείωσε μιὰ ποιητικὴ συλλογὴ, τὸ *Ποῖν ἀπὸ τὴν ὄχθη*, ποῦ πρόλαβε νὰ τὴ δεῖ τυπωμένη μόνον χάρη στὴν ἀφοσιωμένη συμπαράσταση δυὸ ἀνθρώπων:

τοῦ ἐκδότῃ Θανάσῃ Καστανιώτῃ καὶ τοῦ τυπογράφου Αἰμίλιου Καλιακάτσου· σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ προσθέσουμε τὸν Φίλιππο Βλάχο, ποὺ μαγνητοφώνησε τὴ φωνὴ τῆς στὰ ποιήματα ποὺ θ' ἀκούσουμε σὲ λίγο.

Κι ἔγινε τὸ παράξενο, αὐτὴ ἡ σιωπηλὴ ζωὴ τῆς Ἀμαλίας νὰ ξεχειλίσει ἀπὸ τὸν ἐνσαρκωμένο λόγο, καὶ τὸ γενναῖο τῆς τέλος νὰ εἶναι λύτρωση ὄχι μόνο σωματικὴ, ἀλλὰ λύτρωση τῆς ψυχῆς ποὺ ἀποδέχτηκε τὴ μοίρα τῆς γνωρίζοντας ὅλο τὸ πικρὸ τῆς βάρους.

*Κι ὅλα ἐτοῦτα εἶναι σωστὰ καὶ δίκαια.
Μὰ ἡ θλίψη τίποτα δὲν λογαριάζει.*

Προσπάθησα νὰ μιλήσω γιὰ τὴν Ἀμαλία ὅπως τὴ γνόρισσα, ὄχι μόνο στὴν ἐπιφανειακὴ τῆς καθημερινὴ ζωὴ, ἀλλὰ καὶ στὴ μυστικὴ ἐπικοινωνία ποὺ εἶχα μὲ τὴν ποίησή τῆς, τὸ μοναχικὸ μας διάλογο ποὺ ἴσως γι' αὐτὸ εἶχε περισσότερη ἀλήθεια. Ἀλλὰ αἰσθάνομαι ὅτι κάπου μοῦ ἔλειψαν τὰ λόγια. Πρὶν ν' ἀκούσουμε τὰ ποιήματα, θὰ ἴθελα νὰ καταφύγω σ' ἓνα ἀπόσπασμα αἰώνιας σοφίας —καὶ νὰ μοῦ πεῖτε ἂν δὲν αἰσθάνεστε τὴν Ἀμαλία δίπλα μας καθὼς θὰ τὸ ἀκοῦτε:

Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἤχων ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ

ἔχω, οὐδὲν εἰμί. [...] Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φρυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει.

ΛΙΝΑ ΚΑΣΔΑΓΛΗ

Π Ι Ν Α Κ Α Σ

ΨΗΦΙΣΜΑ τῆς Ἑταιρείας Συγ- γραφέων . . . . . σελ.	7
ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ »	9
ΑΛΕΞΗ ΖΗΡΑ, Ἡ ποίηση τῆς Ἄμαλίας Τσακνιά . . . . . »	11
ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΔΡΑΚΟΝΤΑΕΙΔΗ, Οἱ μεταφράσεις τῆς . . . . . »	15
ΛΙΝΑΣ ΚΑΣΔΑΓΛΗ, Ἡ Ἄμα- λία . . . . . »	21

ΑΜΑΛΙΑ ΤΣΑΚΝΙΑ

(1932 - 1984)

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ

ΤΥΠΩΘΗΚΕ

ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ

ΤΟΥ Ε. ΤΑΜΠΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΟ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ 1984

ΜΕ ΤΗ ΦΙΛΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ

ΤΟΥ Ε. Χ. ΚΑΣΔΑΓΛΗ

